

ДОКУМЕНТИ
про підготовку й проведення судового процесу над членами Спілки
визволення України

№ 1

Доповідна записка Голові ДПУ УСРР В.А.Балицькому

грудень 1929 р.

Следствием по делу "СВУ" вполне установлено следующее.

1. Цель "СВУ" – свержение Советской власти и установление независимой демократической Украинской Народной Республики.

2. Программные положения.

А. Критика Советской системы.

а) Советская экономика и политика ведут к упадку страны.

б) Украина превращается в колонию России.

в) Общее понижение культурного уровня.

г) Село – объект для нажима Соввласти.

д) Живые силы страны требуют освобождения из-под власти Коммунистических доктрин.

Б. Собственно программные положения.

а) Государственное устройство устанавливается на законодательном собрании.

б) Передача земли крестьянству за выкуп; возврат земель колхозов и совхозов бывшим владельцам.

в) Возвращение национализированных предприятий бывшим владельцам.

г) Полное восстановление частной собственности.

д) Никаких привилегий отдельным классам.

3. Намечение состава будущего правительства (ЕФРЕМОВ, НИКОВСКИЙ, ЧЕХОВСКИЙ, МАТВИЕВИЧ, ДУРДУКОВСКИЙ и ГЕРМАЙЗЕ).

4. Тактика и направление деятельности "СВУ":

а) Организация нелегальных собраний, совещаний на основе строгой конспирации.

б) Систематическое ведение антисоветской агитации и пропаганды; распространение провокационных слухов.

в) Распространение среди широких масс контрреволюционной литературы.

г) Намечение террористической деятельности ("СУМ").

д) Объединение националистических украинских элементов по профессиональному и производственному признаку в пятерки, кружки, группы, товарищества, общества и т.д.; использование для этой цели

различных сфер культурной и общественной деятельности.

е) Широкое и всестороннее использование легальных возможностей для проведения антисоветской деятельности.

ж) Внедрение "своих" людей в советские учреждения, кооперативы, школы, печать и т.д. для борьбы с советскими и коммунистическими элементами внутри их.

з) Обработка молодежи в школах, вузах и кружках; создание из нее контрреволюционных групп и организаций.

и) Широкое использование автокефалии в целях организационной деятельности.

к) Саботирование советских мероприятий в области культурного хозяйственного строительства.

л) Организованное вредительство и саботаж.

м) Широкое использование всех легальных кафедр (церковь, печать, вузы) для агитации и пропаганды в более или менее открытой форме взглядов "СВУ".

н) Связи с закордонной украинской эмиграцией.

о) Поддержка связей с представителями иностранных государств.

п) Заседания с участием немецкого консула.

р) Контрразведывательная работа во враждебном лагере (сменовеховцы, ГПУ).

с) Сборы средств на различные антисоветские цели.

4. Зарубежная "СВУ".

А. Представительство членов зарубежной "СВУ" при правительствах больших европейских государств: дипломатическая деятельность этих представителей.

а) ЛОТОЦКИЙ, ЧИКАЛЕНКО – в Польше;

б) ШУЛЬГИН, ПРОКОПОВИЧ – во Франции;

в) Д. ДОРОШЕНКО – в Германии; связь с Берлинскими гетманскими кругами; связь с генералами ГРЕННЕРОМ и ГОФМАНОМ;

г) ЛУКАСЕВИЧ – в Швейцарии; связь с Лигой Наций;

д) МАЦИЕВИЧ – до 1927 года в Румынии, впоследствии – в Чехо-Словакии.

е) Л. ДОРОШЕНКО – уполномоченный "СВУ" во Львове.

Б. Направление из заграничной "СВУ" на Украину антисоветской литературы, листовок и долларов.

В. Взаимоотношение Киевского центра "СВУ" с заграничной "СВУ"; Украина – главный фронт. "Где главный фронт – там и лучшие боевые силы" (ЕФРЕМОВ). Приезды членов заграничного "СВУ" для работы на Украину.

Г. Организация связи между Киевской "СВУ" и заграничной.

а) Поездки членов "СВУ" за границу (ГАНЦОВ, РАДЗИМОВСКАЯ, ЧЕРНЯХОВСКИЙ).

б) Инструкции Киевского центра командируемым за границу: 1) –

добыть информацию о политическом положении Европы, 2) – о положении и перспективах украинских притязаний.

в) Использование германского консульства, как пути связи с границей.

5. Взаимоотношение с Польшей.

А. Польская ориентация в первый период существования "СВУ".

Б. Принятие германской ориентации, не порывая "дипломатических" взаимоотношений с Польшей.

В. Деятельность ЛОТОЦКОГО в Варшаве, как представителя заграничного "СВУ"; поддержка им дипломатических взаимоотношений с Польшей не раскрывая карт об ориентации "СВУ" на протекторат Германии.

6. Германская ориентация и связь с германским консулом.

А. Оценка будущего Украины, как страны, находящейся под протекторатом Германии.

Б. Внешняя политическая ориентация на Германию (не порывая с Польшей).

В. Установление связи с немецким консулом.

а) Участие немецкого Консула на организационных заседаниях литературного кружка.

б) Осуждение в его присутствии вопроса о будущем Украины – (германский протекторат).

в) Передача через германское консульство почты и денежных средств для направления за границу.

7. Академическая линия.

А. Использование ВУАН как опорного пункта и базы организационной деятельности "СВУ" и превращение ее в антисоветский оплот.

Б. Академический кружок "СВУ" (ЕФРЕМОВ, НИКОВСКИЙ, ГЕРМАЙЗЕ, ДУРДУКОВСКИЙ, ГОЛОСКЕВИЧ, ГАНЦОВ, ДОГА, ДЕМЬЯНЧУК и др.), как основное ядро, из состава которого выходили руководители по другим линиям.

8. Подбор сотрудников ВУАН из антисоветских элементов.

Г. Использование ВУАН для организации связи с периферией и с эмиграцией.

Д. Хранение в помещении Академии наук организационных материалов.

Е. "ИНАРАК" в Институте Украинского Научного Языка (ХОЛОДНЫЙ, КРИВЕНЮК, ШАРКО, СТРАШКЕВИЧ, ДУБРОВСКИЙ, ЛЕВЧЕНКО и др.), как ячейка "СВУ".

а) Конспиративные политические собрания "ИНАРАКа".

б) Клички участников.

в) Сборы средств на памятник ПЕТЛЮРЕ и автокефальную церковь.

г) Подбор сотрудников из антисоветского элемента.

Ж. Молодая Академия при ВУАН – группа аналогичная "ИНАРАКу".

- а) Антисоветское направление академической работы.
 - б) Открытые выступления под видом актива младших работников.
3. Комиссия "Словника Живої Мови".

а) Специальный подбор сотрудников комиссии (НИКОВСКИЙ, ГОЛОСКЕВИЧ, ГАНЦОВ, КРЫМСКИЙ).

- б) Вредительство в области составления словаря.
- в) Сбор средств в пользу атамана ДЕРЕЩУКА.

И. Вербовка в организацию профессуры и создание специальных кружков из профессуры КВЗИ, СХИ, ИНО, Мединститута.

8. Школьная линия.

А. Школа, как основной фронт организационной деятельности "СВУ".

Б. Учительский кружок "СВУ" (ДУРДУКОВСКИЙ, ГРЕБЕНЕЦКИЙ, ТОКАРЕВСКАЯ, ПРОХОРОВА, ЗАЛЕССКИЙ и другие).

В. Вредительство в области школьной политики Соввласти.

а) Специальная программа школьной пятёрки в области школьной работы и проведение этой программы в жизнь.

- б) Препятствование к преподаванию политграмоты.
- в) Препятствование к вступлению детей в организацию юных пионеров.
- г) Рекомендование детям шовинистической литературы.
- д) Создание из учеников антисоветских организации.
- е) Влияние на родителей учащихся.
- ж) Сборы средств на антисоветские цели.

Г. Первая Трудшкола – центр организационной деятельности по школьной линии.

а) Широкая связь с другими школами.

б) Вербовка Зав. школой ДУРДУКОВСКИМ в члены "СВУ" учителей иногородних и сельских школ, приезжавших в Киев с экскурсиями.

Д. Научно-педагогическое Товарищество при ВУАН (ДУРДУКОВСКИЙ, ИВАНИЦА, ДОГА, ШИЛО и др.) – идеологический центр школьной линии.

а) Цель товарищества – объединение украинских педагогических сил для борьбы за национально-политические права Украины.

б) Использование публичных собраний для пропаганды идей организации.

в) Обработка широких учительских кругов в антисоветском направлении.

9. Молодежь.

А. Организация молодежи для подготовки новых кадров для организационной деятельности.

Б. "СУМ" – "Спілка української молоді", создавшаяся под непосредственным наблюдением и руководством "СВУ" (ЕФРЕМОВ, ДУРДУКОВСКИЙ).

а) Программа и структура "СУМ" – аналогична "СВУ".

б) Задачи "СУМ" – свержение Соввласти путем агитации и террора, как средства для пробуждения активности народных масс.

в) Изготовление и распространение контрреволюционных листовок по поводу убийства ПЕТЛЮРЫ.

г) Реорганизация "СУМ" – переход к системе кружков.

д) Кружки под руководством ГЕРМАЙЗЕ, ФИЛИППОВИЧА, ЗЕРОВА, ЧЕХОВСКОГО и др. – "клубы украинской национальной молодежи; в них выковывалась идеология "СВУ".

10. Церковная линия.

А. Автокефалия – политическая организация.

а) Атеизм большинства автокефального духовенства.

б) Петлюровское прошлое большинства автокефалистов.

в) Использование "СВУ" автокефальной церкви, как орудия антисоветского воздействия на широкие массы и для ведения подпольной работы.

г) Украинизация церкви и религия – средства для осуществления целей "СВУ".

д) Ряд конкретных проявлений деятельности попов.

Б. Церковный кружок "СВУ" (ЧЕХОВСКИЙ, ЛИПКОВСКИЙ, ХОДЗИЦКИЙ, ВОВКУШЕВСКИЙ, ШАРАЕВСКИЙ и др.); связи с периферией, связи с контрреволюционными организациями.

В. Организация панихиды по ПЕТЛЮРЕ в Софиевском соборе (под видом панихиды по ФРАНКО) и ряда других демонстраций.

11. Комитет по увековечению памяти ПЕТЛЮРЫ.

А. Состав комитета (ЕФРЕМОВ, ДУРДУКОВСКИЙ, ЧЕХОВСКИЙ, ГРЕБЕНЕЦКИЙ, СТАРИЦКАЯ-ЧЕРНЯХОВСКАЯ).

Б. Сборы средств на памятник ПЕТЛЮРЕ.

В. Пересылка средств за границу через Немецкое Консульство.

12. Литературно-издательская линия.

А. Литературный кружок "СВУ" – "цвет" организации (СТАРИЦКАЯ-ЧЕРНЯХОВСКАЯ, ЕФРЕМОВ, НИКОВСКИЙ, ЧЕРНЯХОВСКИЙ, МАРГУЛИС, СЕРДЮК и др.).

а) Нелегальные "четверги".

б) Посещение заседаний иностранным консулом.

в) Политические доклады приезжающих эмигрантов.

13. Кооперативная линия "СВУ".

А. Взгляд "СВУ" на кооперацию как средство экономического и политического освобождения Украины от Советской власти.

Б. Кооперация – экономическая база "СВУ" со времен "БУД".

В. Использование аппарата кооперативных организаций как средства связи.

Г. Кооперативная пятерка – кооперативный кружок "СВУ" (ГАНЧЕЛЬ, БОЛОЗОВИЧ, БОТВИНОВСКИЙ, ВЫСОЧАНСКИЙ и др.).

Д. Взгляд на сельскую кооперацию как силу, способную при надлежащем руководстве, проводить вредительскую работу.

14. Сельская линия.

А. Ставка "СВУ" на крестьянские восстания кулацкой "национально-сознательной части".

Б. Использование церкви и школы, как близко соприкасающихся с селом, для работы среди крестьянства.

В. Выезды членов "СВУ" на село для антисоветской агитации.

Д. Характер агитации.

а) "Россия пожирает украинский хлеб".

б) "Против колхозов".

в) "Против принудительных расценок на хлеб".

г) "Путь к освобождению – через независимость Украины".

д) "Долой Советскую власть".

15. Прочие линии деятельности "СВУ".

Инженерно-техническая, агрономическая и медицинская линии, как самостоятельные отдельные линии организационной деятельности "СВУ".

НАЧ. СО ГПУ УССР
НАЧ. 2-го ОТДЕЛЕНИЯ СО

(ГОРОЖАНИН)
(КОЗЕЛЬСКИЙ)

Машинопис. Оригинал.

ДА СБУ. – Спр. 67098-ФП. – Т. 238. – Арк. 1-10.

№ 2

**Орієнтовний список заарештованих по Києву,
що підлягають представленню на процес**

грудень 1929 р.

1. Президиум организации:

1) ЕФРЕМОВ С.А.

2) ЧЕХОВСКИЙ В.М.

3) ДУРДУКОВСКИЙ В.Ф.

4) НИКОВСКИЙ А.В.

5) ГЕРМАЙЗЕ О.Ю.

6) ГРЕБЕНЕЦКИЙ А.В.

2. Академическая линия:

1) ТУРКАЛО К.Т.

2) ГОЛОСКЕВИЧ Г.К.

3) ГАНЦОВ В.М.

4) АНДРИЕВСКАЯ О.Т.

5) ХОЛОДНЫЙ Г.Г.

6) КРИВИНЮК М.В.

7) СТРАШКЕВИЧ В.М.

8) ДУБРОВСКИЙ В.Г.

Возможные

9) ШАРКО В.В.

10) ЛЕПЧЕНКО Я.Ф.

11) МИЯКОВСКИЙ В.В.

3. Школьная – (педагогическая)

1) ПРОХОРОВА М.И.

2) ТРЕЗВИНСКИЙ Ю.К.

3) ТОКАРЕВСКАЯ Н.С.

4) ИВАНИЦА Г.Н.

5) ЗАЛИССКИЙ А.П.

6) ИЛЬЯШЕНКО Л.А.

7) ШИЛО К.С.

Возможные:

8) ДОГА В.М.

4. Молодежь

1) ПАВЛУШКОВ Н.П.

2) МАТУШЕВСКИЙ Б.Ф.

3) БОБЫРЬ Д.Н.

4) НЕЧИТАЙЛО П.Т.

5) СЛОБОДЯНИК Г.Я.

6) ЮРКЕВИЧ Ю.Л.

7) КОКОТ Д.Г.

8) ТКАЧ К.М.

9) СОЛОЧИНСКИЙ В.Д.

10) ДЫМНИЧ В.Д.

11) ХРИСТОСЕНКО А.Н.

12) ЯСИНСКИЙ

Возможные:

13) КОКОТ И.Г.

5. Кооперативная.

1) БОТВИНОВСКИЙ М.Н.

2) ГАНЧЕЛЬ Г.Г.

3) ВЫСОЧАНСКИЙ П.Ф.

6. Церковная.

Возможные:

1) ЧЕХОВСКИЙ Н.М.

2) ХОМИЧЕВСКИЙ Н.В.

3) КРАСИЦКИЙ Ю.Ф.

4) КАРПОВ Л.А.

7. Медицинская

1) БАБАР А.А.

2) КУДРИЦКИЙ Н.А.

- 3) ПОДГАЕЦКИЙ
- 4) СКОРОХОДЬКО (Ветинститут).
8. Инженерная:
- 1) КОРОБЦОВ В.Г.

НАЧ. СО ГПУ УССР
НАЧ. 2-ГО ОТД. СО

(ГОРОЖАНИН)
(КОЗЕЛЬСКИЙ)

Оригінал. Машинопис.
ДА СБУ. – Спр. 67098-ФП. – Т. 238. – Арк. 1-3.

№ 3

Кандидати до процесу з периферії

грудень 1929 р.

УМАНСКИЙ ОКРУГ

1. КРЫМСКИЙ Е.Е., брат члена "СВУ" академика А.КРЫМСКОГО, один из активных членов Звенигородской организации "СВУ", завербовал в члены "СВУ" учителя ШИМАНСКОГО. КРЫМСКИЙ Е. дал показания о деятельности Киевского центра "СВУ", не указывая названия организации.

2. ШИМАНСКИЙ М.П., учитель профтехшколы, член Звенигородской организации "СВУ", признал свое участие в организации, дал показания о деятельности кружков "СВУ" в Киеве, о периферии "СВУ" и составе Звенигородской организации.

ДНЕПРОПЕТРОВСКИЙ ОКРУГ

3. ЕФРЕМОВ П.А., профессор ИНО, брат академика С.ЕФРЕМОВА, по показаниям последнего, организовал в Днепропетровске филию "СВУ", в которую втянул правую украинскую профессиуру и б.членов УПСФ. П.ЕФРЕМОВ признал свое участие в "СВУ" и дал показания о работе среди профессуры и о шовинистической обработке студенчества.

НИКОЛАЕВСКИЙ ОКРУГ

4. ЛАГУТА Н.Д., преподаватель ИНО, член Николаевской филии "СВУ", признал свое участие в организации "СВУ" и в том, что проводил работу среди учительства и молодежи

5. ГУДЬ-ЗАСУЛЬСКИЙ З.М., учитель, бывш. председатель "Просвіти". По показаниям ЛАГУТЫ, входил в существовавшую в Николаеве "нелегальную националистическую группировку учительства", проводившую шовинистическую работу среди учительства и молодежи. Не называя "СВУ", дает показания о шовинистической деятельности ЛАГУТЫ и его группы.

КРЕМЕНЧУГСКИЙ ОКРУГ

6. БЛИЗНЮК П.С., лаборант хлебной инспекции, комиссар Центральной Рады по бывш. Таврической губернии, связан в Киеве с ЧЕХОВСКИМ, НИКОВСКИМ и, по показаниям ЛАГУТЫ, проводил организационную

работу по созданию филии "СВУ" в Николаеве. По данным Одесского следствия, БЛИЗНЮК в 1922 году вел работу по созданию контрреволюционной организации среди кооператоров в Одессе.

ПОЛТАВСКИЙ ОКРУГ

7. ЩЕПОТЬЕВ В.А., бывш. профессор ИНО, высланный из Полтавы за к.-р. деятельность, выразившуюся в создании контрреволюционной организации. Данными следствия в Киеве, (показания С.ЕФРЕМОВА) установлено, что ЩЕПОТЬЕВ является членом "СВУ". По данным Полтавского следствия установлено, что Щепотьевская к.-р. организация является филией "СВУ".

8. ТОВКАЧ К.И. (бывш. кооператор). По данным Киевского следствия, член "БУДа" и "СВУ". Проводил активную работу по линии кооперации и автокефалии. В 1923 году связал С.ЕФРЕМОВА с ДОЛЕНКО (руководитель "Украинской Мужичей Партии"). Впоследствии был тесно связан с руководителями "УМП" – ДОЛЕНКО, ЛЕЩЕНКО, ЩЕРБАНЕНКО. ТОВКАЧ признал свое участие в "БУДе" и связь с "УМП".

9. РУДИНСКАЯ М.Я., член "БУДа", принимала активное участие в его деятельности в Полтаве. Руководила Воскресенским сестричеством в Полтаве, оказывавшем помощь арестованным за к.-р. деятельность.

ЧЕРНИГОВСКИЙ ОКРУГ

10. КАРПОВИЧ О.Р., учитель. По показаниям С.ЕФРЕМОВА и Е.ХОЛОДНОГО, – член "СВУ", проводил шовинистическую работу – среди молодежи; будучи неверующим, вел активную работу по организации автокефальной церкви и был председателем автокефальной общины. Откровенных показаний не дает.

КАМЕНЕЦ-ПОДОЛЬСКИЙ ОКРУГ

11. ПИВОВАРОВ Н.Г., автокефальный епископ, один из активных деятелей автокефального движения в Каменец-Подольском округе, тесно связан с В.ЧЕХОВСКИМ. Дал ценные показания о контрреволюционной роли автокефальной церкви и ее руководителей. В своей к.-р. деятельности не сознался.

12. ВИНАРЧУК Н.О., автокефальный поп в с. Могилевка Каменец-Подольского округа. По данным Каменецкого следствия, является членом к.-р. шовинистической организации в м. Дунаевцы, объединившей кулацко-петлюровские элементы. По показаниям В.ЧЕХОВСКОГО ВИНАРЧУК приезжал в Киев и привозил ему деньги, собранные для комитета по увековечению памяти ПЕТЛЮРЫ, причем – по словам ЧЕХОВСКОГО, вокруг него "могла быть филия "СВУ".

АМСС Р

13. ЛЕЩЕНКО П.Е., бывш. политический руководитель банды ЗАБОЛОТНОГО, в Молдавском округе вел работу среди кулачества по созданию "селянской спилки", ставящей целью организацию крестьянства для свержения Советской власти. ЛЕЩЕНКО связался с В.ЧЕХОВСКИМ и

дважды ездил к нему в Киев, информируя о проведенной работе. ЛЕЩЕНКО показал, что если бы он не был арестован – он создал бы организацию на территории трех округов Молдавского, Тульчинского и Первомайского, численностью 2-3 тысячи человек и поднял бы восстание, связавшись с украинским к.-р. центром в лице В.ЧЕХОВСКОГО.

БЕЛОЦЕРКОВСКИЙ ОКРУГ

14. КАРПОВИЧ А.П., автокефальный поп на Бело-Церковщине, служил в петлюровской армии, при Соввласти был под судом за поджог ж.-д. склада. Дает ценные показания о контрреволюционной деятельности автокефальной церкви и ее руководителей В.ЧЕХОВСКОГО и ЛИПКОВСКОГО.

НАЧ. СО ГПУ УССР
НАЧ. 2-го ОТД. СО

(ГОРОЖАНИН)
(КОЗЕЛЬСКИЙ)

Оригінал. Машинопис.

ДА СБУ. – Спр. 67098-ФП. – Т. 238. – Арк. 1-3.

№ 4

Доповідна записка про діяльність медичної лінії "СВУ"

грудень 1929 р.

Медицинская секция "СВУ", проводившая весьма активную и разностороннюю подпольную контрреволюционную деятельность, с четко выработанной программой, в настоящий момент приобретает чрезвычайно серьезное значение.

В последние дни следственная работа по этой линии, стала разворачиваться усиленным темпом.

Медсекция ВУАН

По показаниям арестованных – членов медицинской линии "СВУ" профессоров КУДРИЦКОГО, ПОДГАЕЦКОГО и доктора БАРБАРА, весьма ярко выступает момент оформления медсекции ВУАН, в которой концентрировались все антисоветские, шовинистические, медицинские силы, – в контрреволюционную организацию, систематически проводившую свою деятельность, еще до основания "СВУ" и корпоративного присоединения к ней части членов президиума медсекции.

Деятельность Медсекции

В период 1920 по 1925 год работа руководителей президиума медсекции ВУАН – украинских национально-политических деятелей и сторонников УНР (КОРЧАК-ЧЕПУРКОВСКИЙ, ЧЕРНЯХОВСКИЙ, УДОВЕНКО, БАБАР, КУДРИЦКИЙ, ПОДГАЕЦКИЙ, КРЫМСКИЙ и др.), была направлена на подготовку почвы для "будущей УНР" в медицинской сфере.

Подготовка кадров

Ставя своей задачей воспитание д-ра – украинца с антисоветской идеологией, который должен был играть большую роль в борьбе населения, в особенности сельского, с Советской властью, – руководители президиума медсекции ВУАН направили все свои усилия на украинизацию Киевского мединститута, с целью использования этой украинизации для вышеуказанных целей.

Создание организации

Начиная с 1925 г., когда прошла необходимость острой борьбы за украинизацию, контрреволюционная работа медсекции приняла нелегальные формы, с характером конспиративной подпольной антисоветской организации, прикрывавшейся якобы научной работой. С этой целью были созданы фиктивные комиссии, в которых разместились члены организации, принятые в нее на специальном организационном совещании руководителей президиума медсекции, при единогласном голосовании.

Присоединение "СВУ"

Таким образом, к моменту корпоративного вступления части президиума медсекции в "СВУ", медсекция представляла собой вполне подготовленную и закон[ч]енную подпольную организацию, с четко выработанной программой антисоветской деятельности, фактически не претерпевшей особых изменений, в связи с присоединением к "СВУ". Все арестованные – члены медлинии "СВУ" в своих показаниях подчеркивают, что прежняя деятельность их организации вполне соответствовала целям и задачам, поставленным впоследствии "СВУ".

Программа антисоветской деятельности

Программа разносторонней антисоветской деятельности медицинской секции "СВУ" сводилась к следующим задачам. *В Киевском мединституте* – занятие руководящих должностей "сознательными украинцами" и проведение ими антисоветской политики в Институте; выборы на должности профессоров, ассистентов, ординаторов, аспирантов – лиц с антисоветской украинской идеологией; антисоветское националистическое влияние на преподавательский персонал Института; развитие антисоветских националистических настроений среди украинского студентства. *Вне пределов К.М.И.* – устройство на должности в Киеве "надежных", с антисоветской идеологией докторов-украинцев, влияние на украинский политический характер деятельности Харьковской медсекции ВУАН и спец[и]альные командирования в нее своих людей. На специальных совещаниях членов организации, выполняя директивы "СВУ", они просматривали списки периферийных докторов для намечения кандидатур, с целью вербовки их в "СВУ" и для разверстки сил организации на периферии.

Единый антисоветский блок

Систематически проводя в жизнь этот план своей контрреволюционной деятельности, члены медицинской линии "СВУ" по их показаниям, блокировались с антисоветскими кругами не украинской интеллигенции, в

целях создания единого антисоветского фронта, пользовались распространением антисемитизма и национальной ограниченности, как средствами для влияния на свое окружение, и даже в процессе своей деятельности прибегали к поискам и поддержке "своих" коммунистов-украинцев и к борьбе против других "не своих" членов партии.

Вопросы врачебной этики

Особенный интерес представляет возникшее в последние дни новое обстоятельство, для всестороннего выяснения которого нами приняты все меры. Из дополнительно прилагаемых к настоящей докладной записке протоколов арестованных БАРБАРА и ПОДГАЕЦКОГО видно, что медицинская линия "СВУ" стояла на точке зрения, согласно которой пациента-коммуниста нужно рассматривать не как больного, а как врага. Этот вопрос о политическом терроре в медицинской практике членов организации, обсуждавшийся на их совещаниях, приобретает серьезное значение. Нами не исключается возможность фактов конкретного, широкого вредительства в этом смысле со стороны докторов – членов "СВУ" и хотя их показания лишены еще необходимой четкости, с каждым новым показанием этот вопрос приобретает все более реальные формы.

Прилагаемые показания ярко рисуют физиономию и деятельность контрреволюционной организации медиков.

Нами принимаются все меры к скорейшему уточнению и детализации этого вопроса.

ПРИЛОЖЕНИЕ: 1) Показания БАРБАРА.

2) Показания ПОДГАЕЦКОГО.

3) Выдержка из протокола показаний ПОДГАЕЦКОГО.

4) Протокол показаний КУДРИЦКОГО и

5) Выдержка из показаний ПАВЛУШКОВА.

НАЧ. СО ГПУ УССР
НАЧ. 2-го ОТДЕЛЕНИЯ

(ГОРОЖАНИН)
(КОЗЕЛЬСКИЙ)

Машинопис. Оригінал.

ДА СБУ. – Спр. 67098-ФП. – Т. 238. – Арк. 1-4.

№ 5

Свідчення С.О.Єфремова

23 липня 1929 р.

Показаного мені листа (у фотографічній копії) до П.Зайцева визнаю за свого. Писав до його, як до знайомого, маючи на увазі особливо – одержувати закордонні видання, яких тоді, через неустановленність поштового зв'язку з закордоном, одержувати інакше було ніяк. Відомості, що їх подавав я в листі, мали характер освітлювання більш настроїв тодішніх, з розмов між

знайомими, і самого слова "організація" вжито не точно, бо ніякої організації тоді не було.

Відомості мені переказані на допиті ніби з свідчень інших арештованих про організації пізнішого часу, їх плани, наміри, роботу, мою в них участь і т.п. цілком не відповідають дійсності. Про такі організації я не знав, участі в них не брав. Та й не міг брати, вважаючи на приписувані їм способи (панахиди з одного боку, терор – з іншого), які я принципово одкидаю.

Сергій ЄФРЕМОВ

Рукопис. Оригінал.

ДА СБУ. – Спр. 67098-ФП. – Т. II. – Арк. 2.

№ 6

Свідчення С.О.Єфремова

25 липня 1929 р.

1. Считаете ли Вы правильным воспитание современной молодежи со стороны Советской власти? Если нет, то почему.

Я не педагог, на теми виховання можу говорити тільки теоретично. – Школа, на мою думку, повинна задовольняти дві вимоги: 1) давати знання й 2) давати загальний розвиток. З цього погляду сучасна школа стоїть нижче за школу дореволюційну, особливо періоду 1905-1917 рр. Сучасна семирічка відповідає, приблизно, колишнім прогімназіям і скінчивши таку семирічку, недолітки 14-15 років повинні ж спеціалізуватися, вибираючи професійну школу. Така рання спеціальність бесперечно шкідлива, бо свідомо не може бути вибрана й приводить до випадковости. Навіть студенти колись дуже часто міняли факультети, поки натрапили на наукову стежку, що відповідала їхній "вдачі". Вважаю також шкідливим і знищення университетів, а сучасні ВУЗи – не відповідними для загального розвитку студентства. Всякому, хто з студентством стикається, впадає в очі зниження як знаннів так і загального розвитку в нього. Це виходить ніби наука другого сорта, що бесперечно одіб'ється на загальному культурному рівневі держави.

2. Может ли быть советская современная молодежь преемницей и продолжательницей могучего развития украинской культуры?

Певна річ може: повинна. Треба тільки направляти її відповідним способом привчати до того, щоб вона виробляла в собі культурні звички й волю до справжньої роботи, без крикливосте, дрібного політиканства й саморекламности. Так само треба подбати про розвиток духа товариськосте, що тепер, мені здається, дуже підупав. З цього погляду вважаю за шкідливі оті "чистки", що одбувались, наприклад, останніми часами, коли позбавляли змоги побирати науку в залежности від походження, стану й т.инш. Коли-б жив тепер ЧЕРНШЕВСЬКИЙ, то його, можливо б вичистили й не знати, – скільки талановитих діячів у зародку позбавлені змоги свої таланти розвивати й культивувати – якраз на шкоду "могучему розвитку" української і всякої

іншої культури. Наука не повинна бути привілеєю і відроджувати принцип "кухаркиних синков", хоч би й навиворіт – ледве сприяє розвиткові культури.

3. Нужно ли прибегать к какому-либо подпольному методу воспитания молодежи ("Товариства Єдності та Згоди" у школі ДУРДУКОВСКОГО)?

У правильно поставленій школі не треба. Нелегальщина народжується там, де натуральні потреби й потяги дітей не задовольняються одверто.

4. Не есть ли такой метод воспитания молодежи – воспитание кадров для борьбы с Соввластью, как преемников на случай падения Соввласти на Украине?

Думаю, що ні. Я не знаю докладно завданнів згаданого "Товариства Єдності і Згоди", але вважаючи на його назву і на час, коли воно існувало (здається в перші роки, коли національний принцип ще не був цілком визнаний), воно могло тільки вносити корективи до шкільного життя.

5. Організація СУМ – "Спілка Української Молоді" організовалась, по показанням ПАВЛУШКОВА, ВІНОГРАДОВА и др. из "ТЕЗ", как 1) тактически более приспособленная к условиям конспирации, 2) для противодействия разрушительному влиянию на ТЕЗ Советского влияния (некоторые члены ТЕЗа начали переходить в комсомол), 3) для органической и активной политической работы (разговоры о терроре, об эксках, о типографии, о работе среди селян и т.д.). В основном работа шла по Вашим директивам и под Вашим руководством.

Я не знаю, як організувалась СУМ, бо й про саме існування такої організації довідався тільки з питаннів, поставлених на допиті. Ні терора, ні тим паче "ексів" не визнаю принципіально, а тому навіть розмов не міг би полишити без протесту, а не – ж щоб давати директиви чи керівництво. Нелегальну типографію чи пропаганду за теперешніх часів, коли втрачені конспіративні звички дореволюційного часу, вважаю просто за неможливу і вже тому не став би на таку роботу накерувувати молодь.

6. Если Вы отрицаете последнее, то Ваше отношение к подобным способам работы среди молодежи?

Негативне, бо така робота, вимагаючи великих жертв, нічого позитивного не давала б і нікому непотрібна. Думаю, що молодь найперше повинна вчитись.

7. Ваше отношение к тем "старикам" (людям опытным и знающим, что это значит), которые втягивают молодежь в подобные организации.

Я вважаю би таке втягування за злочинство перед молоддю й перед трудящими масами, коли б стрів де таких людей.

8. ПАВЛУШКОВ говорит, что программа СУМ была по Вашим отзывам, близка к программе эсеров.

Якесь непорозуміння, але не знаючи програми СУМ, не можу його розплутати. В усякому разі навіть розмов серед есерів про терор, або "екси" не могло бути.

9. Мне Вы сказали, что возможно у Вас есть экземпляр этой

программы, так как вы собираете подобные документы, как историческую ценность, значит они у Вас хранятся в Академии или в нелегальном месте. Если нет, где хранятся у Вас подобные документы?

Я сказав, що можливо, що програма була. Якщо її не взято під час трусу, значить – її не було. Ні в Академії, ні в іншому місці, ніяких сховів не маю.

10. Известно ли Вам о кружках молодежи ГЕРМАЙЗЕ и ЧЕХОВСКОГО?

Про це чув тільки, що ГЕРМАЙЗЕ провадив якийсь науковий семінар, а у ЧЕХІВСЬКОГО збирались товариші його небожки – дочки для згадок про неї. Про якісь політичні завдання цих "кружків" нічого не знаю.

11. Вы раньше относились к подобным кружкам отрицательно, но на опыте ТЕЗ и кружков ЧЕХОВСКОГО и ГЕРМАЙЗЕ убедились, что в них можна воспитывать национальную молодежь? Где у Вас и с кем был такой разговор?

Такої розмови не пам'ятаю. Ледве чи й могла вона взагалі бути, бо як згадано, ні про ТЕЗ, ні про гуртки ГЕРМАЙЗЕ та ЧЕХІВСЬКОГО докладних відоме не мав.

12. О своем разговоре с Вами ПАВЛУШКОВ говорил, что Ваше мнение было, чтобы в первую голову обратить внимание на студентов села. Был ли разгов такой у Вас с ПАВЛУШКОВЫМ?

Такої розмови не пам'ятаю. Вважаючи на моє загальне відношення до такої роботи (див. попереду), думаю, що її не було.

13. Был ли у Вас разговор с ПАВЛУШКОВЫМ о НЕЧИТАЙЛЕ, который ушел из организации и к которому нужно применить какие-то меры. Ваш совет был подождать, посмотреть, что с ним будет.

Не знаю НЕЧИТАЙЛА і ніколи про нього не чув.

14. О НЕЧИТАЙЛЕ Вам говорил Дурдуковский?

Див. відповідь на попереднє запитання.

15. В конце 1925 года (а может быть в 1926 г.) ПАВЛУШКОВУ Вы посоветовали прекратить связь между Центр. Бюро и низовыми пятерками (орг. СУМ), что он и сделал? Может быть это происходил разговор о методах подпольной работы вообще?

Ніколи цього не було – ні в 1925 р., ні в 1926 р., ні раніше, ні пізніше.

16. ПАВЛУШКОВ говорил, что он Вы и ДУРДУКОВСКИЙ остро реагировали на убийство ПЕТЛЮРЫ. Какие у Вас были разговоры с ним по этому поводу?

Я вже відповів, що убийство Петлюри в мені викликали почуття обурення, як акт непотрібного терору над людиною політично мертвою й нікому не шкодливою, або як якась незрозуміла помста. Думку цю очевидно, я й висловлював у розмовах з ПАВЛУШКОВИМ.

17. Организация СУМ разбрасывала прокламации во время богослужения в Софии. Знали ли Вы раньше об этом? Узнали ли об этом

позже?

Не знав, ні попереду, ні потім.

18. Неизвестна ли Вам прокламация следующего содержания: "Люди. Українці. В цю мить Україна стоїть над розкритою ще труною найкращого свого сина, що загинув од подлої запродавської руки... Кров його на Вас, на недбалості, товстошкурості вашій... Схаменіться – будьте люди".

Такої прокламації не знаю.

19. Получали ли Вы ЛНВ (из Львова)?

Одержував поштою.

20. Читал ли его ПАВЛУШКОВ и др?

Регулярно не читав. Може зрідка, окремі книги.

21. От кого Вы получали эмигрантскую и закордонную прессу?

Окрім ЛНВістника, емігрантської і закордонної преси я не одержував. Зрідка присилала 1-2 числа якісь газети, або вирізки разом з потрібними мені книжками книгарні наукового товариства ім.Шевченка у Львові – без мого замовлення. Так було, наприклад, з ювілейним числом "Діла". Часом витинки приходили просто в листах, але знов кажу, дуже рідко. (Од В.ДОРОШЕНКА та Ів.КРЕВЕЦЬКОГО).

22. ПАВЛУШКОВ говорит, что на Ваших именинах 20.X.26 г. было у Вас много народа – ДУРДУКОВСКИЙ, ЧЕХОВСКИЙ, СТАРИЦКАЯ-ЧЕРНЯХОВСЬКАЯ и др. Вы, ЧЕХОВСКИЙ и СТАРИЦКАЯ-ЧЕРНЯХОВСКАЯ выступали с предложением организации комитета по сбору пожертвований на увековечение памяти ПЕТЛЮРЫ, был выбран комитет. Были ли у Вас, именины, кто был и какие были разговоры о смерти ПЕТЛЮРЫ?

Іменини були, гості були, можливо що були й названі особи. Але обрання комітету й взагалі всякі розмови на цю тему вважаю за фантазію.

23. Весною 1927 года в Киев приезжал секретарь адвоката Торесса, Вы возмущались методами его работы в УНИКу и вообще. Был ли у Вас с кемнибудь по этому поводу разговор?

Розмова була, а з ким сказати не можу. Привод до розмови дали чутки про методи роботи. Торесового секретаря, а саме ніби добіраючи з газетних повідомлень матеріал про єврейські на Україні погроми, він тенденційно усі погроми навіть білогвардейський ставив на карб українцям. Якщо такий метод справді було прикладено до збирання матеріалу, то річ певна ціна його ніяка – і я з обуренням до цього поставився.

24. Кто Вам говорил о недопустимых методах работы ЛЕКАСТА (секретарь ТОРЕСА), якобы он все погромы, бывшие на Украине, приписывал ПЕТЛЮРЕ?

На це питання не хочу відповідати.

25. ДУРДУКОВСКИЙ говорил Вам про школьную организацию? Не припомните ли подробности этого разговора и название ее? ТЕЗ? СУМ?

Розмова була останні дні перед арештом з приводу заарештування

ПАВЛУШКОВА. ДУРДУКОВСЬКИЙ тоді подав здогад, чи не було цьому причиною існування колись організації ТЕЗ. Про СУМ згадки не було.

26. Брал ли у Вас ПАВЛУШКОВ читати книги "НАЦИОНАЛИЗМ" и "Записки еврея и гражданина" МАРГОЛИНА? Когда?

Це було, оскільки пригадую торік чи позаторік улітку, під час перебування мого на дачі в Звонковій. Я ці книги тоді брав з собою, щоб з ними ознайомитись.

27. На даче в Звонковой в 1927 г. какие велись у Вас разговоры "про придатні тепер методи налегальної роботи". Что Вы на это ПАВЛУШКОВУ ответили? Говорили ли ему Вы про СУМ? Как при настоящих условиях нужно проводить работу?

Не пригадую такої розмови.

28. Имеете ли Вы у себя полный комплект бюллетеня процесса ШВАРЦБЕРГА неполный комплект?

Був неповний примірник.

29. Где Вы говорили о роли ВИННИЧЕНКО, который был свидетелем ШВАРЦБЕРГА на процессе? Говорили ли Вы, что этот поступок Вы рассматриваете, как национальную измену (со стороны ВИННИЧЕНКО) и трудный для нации момент?

Де я говорив про виступ ВИННИЧЕНКО, не пам'яю. Але я говорив не про "зраду" ВІНІЧЕНКОВУ, а про крайню безтактність його вчинку, коли-б він відповідальність за ці погроми звалював на свого товариша в уряді, забуваючи про власну відповідальність, бо ж один з найжахливіших погромів (у Житомирі) був саме за головування в уряді ВИННИЧЕНКА. Мені здавалося, що ВІНІЧЕНКО в данному разі був би свідком не об'єктивним. А в тім виступ його не одбувся, й про характер його можливі були тільки здогадки.

30. Посылали ли Вы ответ СТУДИНСКОМУ один в "Діло" – другий Д.ДОРОШЕНКО в Берлин?

Я послав тільки один примірник відповіді до редакції "Діла". Другого не посилав Д.ДОРОШЕНКОВІ до Берліну, як і нікому іншому.

31. Кто перепечатал Вашу статью Вам на машинке?

Здається, що ПАВЛУШКОВ, хоча добре не пам'ятаю.

32. Читали ли вы статью ДУРДУКОВСКОМУ и ПАВЛУШКОВУ?

Чи читав їм, цього напевне сказати не можу, мабуть читав.

33. Через кого Вы переслали Д.ДОРОШЕНКО свой ответ СТУДИНСКОМУ?

Знову кажу, що Д.ДОРОШЕНКОВІ відповіді я не посилав.

34. Когда это было (не в липні лі 1923 р.)?

Фактично ціла справа. З відповіддю Студинському одбулося так. 18, якщо не помиляюся, липня 1928 р. я послав рекомендованим листом в редакцію "Діла", на ім'я його редактора рукопис відповіді. Але не сподіваючись, що "Діло" надрукує різку статтю проти свого постійного

співробітника, я разом з тим окремим листом прохав Вол.ДОРОШЕНКА, що живе у Львові, щоб він побував у редакції, і коли стаття не буде надрукована, взяв рукописа й передав його на сховок до рукописного відділу бібліотеки наукового товариства ім.Шевченко у Львові.

35. Пересылали ли Вы письма за границу через СТАРИЦКУЮ-ЧЕРНЯХОВСКУЮ, которая затем передавала их в немецкое консульство?

Не пересылав.

36. Сколько раз Вы были в немецком консульстве (2-3 или больше раз)?

Був двічі: вперше – щоб з доручення проф. ФАСМЕРА умовитися про пересилку консульством йому книжок; вдруге – повідомити, що на пересилку не дано дозвілу.

37. Был ли у Вас гр. ВОЛЬНЫЙ из Консульства на квартире или в Академии?

Був раз на квартирі з запрошенням на раут до консула, де мали бути, як було сказано в запрошенні, члени Горсовета, профессора и общественные деятели. Я подякував, але на раут не пішов.

38. Где и когда Вы познакомились с гр. ВОЛЬНЫМ (сотрудником Немецкого Консульства)?

Познайомився тоді, коли з доручення проф. ФАСМЕРА зайшов до німецького консульства, щоб умовитися про пересилку ФАСМЕРУ книг. Це було, як що не помиляюся, на початку 1927 року (а може в кінці 1926 р.).

39. Посылали ли Вы кого-нибудь из служащих Академии – в немецкое консульство с пакетами или письмами?

Такого випадку не пам'ятаю.

40. Что Вы получили через консульство?

Нічого не одержував.

41. Считаете ли Вы себя виновным перед Советской властью, что ближайшие к Вам люди состоят в к.-р. организации, говорили ли Вам об этом? Говорили с Вами об организации?

Не вважаю, бо про існування к.-р. організації не знав і не від кого про неї не чув.

С.О.ЕФРЕМОВ

Оригінал. Машинопис.

ДА СБУ. – Спр. 67098-ФП. – Т. 11. – Арк. 28-37.

№ 7

Додаткові свідчення С.О.Єфремова

10 вересня 1929 р.

Визнаю існування "Спілки Визволення України", контрреволюційної організації і свою до неї приналежність, що працювала серед української інтелігенції з 1926 р. Основне завдання організації: боротьба з радянською

владою за визволення України. Заснувалася вона в 1926 р. після смерті С.Петлюри, коли серед деяких кругів української інтелігенції появились надії, що ця смерть отозветься серед ширших мас і може бути викликане повстання. За перший період свого існування організація прийняла систему п'яток, вважаючи на її конспіративність. Програма організації: 1) Боротьба за незалежну демократичну Українську Народню Республіку, хоча на першій порі демократичні гарантії можна було обмежити, вважаючи на переходовий стан держави; 2) В земельному питанні прийнято передачу всієї землі, за винятком лиш невеличків маєтків трудовому селянству за викуп колишнім власникам за допомогою держави; 3) В робітничому питанні – широке робітниче законодавство, яке забезпечувало і гарантувало робітникам заробітню платню і добрий прожиток, затвержуючи робітникам усе, що дала радянська влада: норма робочого дня, обов'язкове страхування, охорона здоров'я і профспілки, але вільні цілком од державного втручання й опіки; 4) поновляється право власності: всі націоналізовані підприємства повертаються колишнім власникам, за винятком підприємств, що мають державне значіння, як от транспорт; підприємства, засновані радянською владою, лишаються за державою, провадяться державними коштами, помирюються і розгортаються для забезпечення од безробіття; 5) в національному питанні визнало принцип національної рівноправності, з забезпеченням прав усім національним меншостям, додержуючи тільки того принципу, щоб цим не порушувались інтереси корінних українських мас; 6) в освітній справі – загальна бесплатна обов'язкова освіта принаймні в низшій, а по змозі і в середній школі для всієї людності; 7) в церковній справі відокремлення церкви од держави; релігійні громади мають право юридичних осіб; допускається по школах викладання релігії представниками культу, але тільки на бажання – батьків; 8) держава забезпечує всім громадянам незалежно від національності, релігії, політичних переконань, однакове виборче, активне і пасивне право, на підставах загального голосування; 9) визнається обов'язок за державою сплатити свою частину державних боргів колишньої Росії; 10) при заснуванні Спілки з міжнародних орієнтацій покладалася на Польщу; в дальшому ж розвитку замінило цю орієнтацію орієнтацією на Німеччину з причини більшої культурності останньої держави, її економічної й політично-державної сили і значіння; 11) військова справа вирішалася в тому розумінні, що завалилася міліційна система з додержанням територіяльного принципу; постійне невеличке військо мало бути для внутрішньої служби і в прикордонній смузі; 12) як вирішено фінансову справу – тепер вже не пригадаю. На чолі організації стояла центральна п'ятка, прізвищ їх назвати не хочу.

С.ЄФРЕМОВ

Рукопис. Оригінал.

ДА СБУ. – Спр. 67098-ФП. – Т. 11. – Арк. 95-95 зв.

Протокол допиту М.П.Павлушкова

21 травня 1929 р.

1929 г. мая м-ца 21-го дня, уполномоченный СО КОО ГПУ БРУК, допросил ниженазванного гр. ПАВЛУШКОВА в качестве обвиняемого, который показал:

ПАВЛУШКОВ Николай Петрович, 1904 года рождения, м. рожд. г. Тула, прип. Киев, интеллигент, из духовных граждан, неимущий, гр. УССР, образование высшее, холост, освобожден от воинской повинности, учащийся, студент ИНО, не судился, беспарт., член Союза "РОБОС", Гоголевская 27, кв.3, в антисов. армиях не был.

ПО СУТИ ДЕЛА ПОКАЗАЛ:

В Туле я жил до 1921 года, отец мой до 1921 г. был учителем словесности сначала в духовной семинарии, а затем был заведующим 6-ой школы при Соввласти. В 1921 году он стал священником церкви 12 апостолов. Какого направления церковь была – точно не знаю. Знаю, что не живая. Отец мой был дважды арестован, кажется в 1923 или 1924 году, обвинялся в укрывательстве церковных ценностей, а затем в контрреволюционной деятельности. Был он, кажется, осужден на три года тюремного заключения, которое отбывал в г. Туле. По освобождении он занял свое прежнее положение в церкви 12 апостолов, где служит и по сие время. Я уехал из Тулы в 1921 г. в Киев, устроился машинистом в артельном управлении, поступил через биржу труда, работал я там год и поступил в первую Шевченковскую школу, которой заведывал мой дядя ДУРДУКОВСКИЙ. Учился я в этой школе один год и поступил в Ветеринарный Институт, откуда я был исключен по мотивировке за неуспеваемость, в самом деле это, по моему мнению, было не так. Центральная Комиссия в Харькове меня восстановила и я до 1926 г. учился в КВЗИ, затем поступил в ИНО на исторический цикл, где учился до дня ареста. Близких приятелей в Киеве нет. Приятелями считаю БОБЫРЯ Федора, МАЛАШУК Сава Иванович, БОРОЧИНСКИЙ Алексей Михайлович, СОЛОЧИНСКИЙ Василий, больше товарищей у меня в Киеве нет. Бывали они у меня дома очень редко, я у БОБЫРЯ бывал только лишь тогда, когда он был больной, он у меня почти что не бывал. Близких знакомых у меня в Киеве, кроме вышеуказанных лиц, нет. Вообще, знакомые у меня только те, которые бывают у моего дяди ДУРДУКОВСКОГО, как например семья проф. ВИНОГРАДОВА, КОРОБЦОВЫ, очень редко бывают ЧЕРНЯХОВСКИЕ и учителя из школы ДУРДУКОВСКОГО, больше у меня знакомых нет, в Киеве. Больше, повторяю, у меня ни знакомых, ни товарищей вообще в Киеве нет. Точно сформулировать свои политубеждения я сейчас не смогу, ибо серьезно до сих пор над ними не задумывался.

Все написанное верно.

ПАВЛУШКОВ

Оригінал. Машинопис.

№ 9

Додаткові свідчення М.П.Павлушкова

6 червня 1929 р.

Виправляючи й озмінюючи попередні свої свідчення, подаю таке. Обставини особистого мого життя: викинення мене з числа студентів КВЗІ, арешт і ув'язнення мого батька, а також і торішнє моє уявлення про роботу державних органів і політику компартії на селі й взагалі на Україні все це призвело мене до думки про потребу зміни такого стану речей, шляхом організованої боротьби з наявним ладом в країні. Спочатку я тільки діливсь цими своїми настроями з своїми рідними – з дядьком моїм – ЄФРЕМОВИМ С.О. і в цих розмовах висловлював здивування, що за такого ладу й досі культурна українська молодь не створила своєї національної нелегальної організації, говорилося про потребу створення такої організації. Тут я і намислив спробувати на власну річ організувати якесь нелегальне об'єднання з особисто мені відомих особ. Пояснюю, що в цих розмовах брав участь і другий мій дядько – разом з ЄФРЕМОВИМ – ДУРДУКІВСЬКИЙ В.Х. (Володимир Хведорович). Переглянувши своїх знайомих, рішив я у першу чергу поділитись своїм наміром з МАТУШЕВСЬКИМ Борисом Хведоровичем, тоді-ж ми намітили орієнтовочно, кого-б ще можна було приєднати до себе. Визначимо, що на перші організаційні збори на квартирі в МАТУШЕВСЬКОГО запросимо ще й БОБИРЯ Діодора Миколаєвича. На тих зборах вирішено було підготувати до другого разу кожному свій проект організації (структури). Там таки я запропонував систему п'ятірок і назву "СВУ" (Спілка Визволення України). Саме таку систему запропонував я тому, що внаслідок розмов з ЄФРЕМОВИМ С.О. про минулу його підпільну роботу, склалося у мене вражіння, стверджене й словами мого дядька, що ця структура найпридатніша в підпільній роботі. З ДУРДУКІВСЬКИМ В.Х. про свій задум створити організацію й обра[ти] до неї структуру я не казав ні слова. На других зборах - в приміщенні Комісії Громадських течій ВУАН – присутні були: МАТУШЕВСЬКИЙ Б.Х., БОБИР Д.М., НЕЧИТАЙЛО П.Т., КОКОТ Данило та я. Тут прийнято було мою пропозицію щодо структури п'ятірками. Дальші збори треті відбулися на квартирі в СЛОБОДЯНИКА Григорія, там були всі, що і на попередніх, окрім КОКОТА. На цих зборах відбулася суперечка в питанні про назву "СВУ" чи "СУМ" (Спілка Української молоді) та про тип організації – партія чи спілка. Спинилися на типові спілкової організації, бо вона дає більш простору для об'єднання коло спільної мети (визволення України) людей з відмінними політичними поглядами. Ухвалено було всім студіювати партійну літературу перед і після революційних організацій з метою вироблення своєї програми й статуту. Дальші збори (відбулись так саме в Слободяника) розглянули проекти статуту й програми спілки (мій і Матушевського, здається). Прийнято було

мої проекти. З політичного боку вирішено було домагатись творення незалежної української демократичної республіки. Майбутній лад на Україні уявлявся з Центральною Народною Радою на чолі. На місцях – свої місцеві Ради – не "виконкоми". Земля лишається в користуванні тих, хто на ній робить великі підприємства – залізниці, копальні, ліси – власність держави. На перший час після встановлення нового ладу повинна була запровадитись диктатура нового уряду, всі заходи якого спілка повинна була підтримувати. В питанні про участь еміграції в новому державному будівництві ухвалено було не пускати емігрантів до керівної роботи в спілці, як одірваних од ґрунту, але-ж визнати за можливе приймання їх звичайними членами. В статуті спілки прийнято було раніш намічену організацію "п'ятірок" і спроектовано поставити на чолі спілки центральне бюро, звязане з місцевими організаціями спілки. Тимчасом обов'язки центрального бюро мала виконувати наша п'ятерка – до того часу, поіси не буде змоги скликати пленарне легальне зібрання спілки, де-б можна було передати справи виборному бюрові. Статут проектував зробити обов'язковим для членів спілки само-політ-навчання та фізичні й військові справи. Кошти спілки мали складатись із членських внесків – по 10% місячного заробітку. На ці кошти в першу чергу проектувалося набувати зброю. Ідучи до своєї мети – скинення радвлади – спілка мала розвинуті агітаційну та терористичну діяльність. Після суперечки прийнято було мою пропозицію звернути терористичні акти проти представників центральної влади (Троцький, Будьоний, Каменьов, Держинський). Думалося організувати свою друкарню на перший час хоча-б із шклографом і поширювати свої видання серед селянства, на базарах тощо. Думалося експропріювати шклографа з канцелярії електротехнікуму, доручено було розвідку в цій справі НЕЧИТАЙЛОВІ П.Т., який вчився там. Хемікалій до шклографа думалося робити самим (власне я сам). Також був проект використати фототипичні способи друкування, я, як фотоаматор, мав вивчити цю справу. Взагалі думалося придбати якийсь множильний апарат, бо справі виготовлення агітаційної літератури ми надавали великі ваги. До питання про структуру керівного апарату спілки додали, що місцеві організаційні спілки мали поутворювати свої бюро, які через представників звязувалися б з членами центрального бюро. Вступ нових членів має провадитись за порукою двох дійсних членів, при чому один з їх рекомендував кандидатури своїй п'ятерці, а другий мав перевірити непомітним способом особу кандидата. Потім збиралися у мене в садку, де остаточно ухвалено було оброблені проекти статуту й програми. Тут НЕЧИТАЙЛО доповів, що експропріювати шклографа в електротехнікуму неможливо. Проект програми показав я ЄФРЕМОВУ С.О., якій тоді сказав, що він йому подобається, що нагадує програму колишньої його партії. С-Ф, також прохав дати йому примірник цієї програми коли я передрукував його машинкою. Це я зробив знаючи, що він не викаже, від кого дістав її – через те, що й сам він обіцяв мені це. Переписуючи, показав я програму

ДУРДУКІВСЬКОМУ В.Х., не кажучи, що це є програма моєї організації, а потрапила вона до мене випадково й переписую її я тільки для себе. До якого питання програми робив він поправки, не пам'ятаю. Ще раз зібралися ми в НЕЧІТАЙЛА П.Т. Так, як пригадую, говорили про те, де-б дістати гроши для організації, здається ще про від'їзд самого Нечитайла на село, про те, що там він має організувати осередок спілки. Взагалі, як тепер можу згадати, з нашої п'ятірки завербували до членів спілки: МАТУШЕВСЬКИЙ – КОКОТА (а той на селі має добирати собі т.т., також намітив він собі кілька душ у своїй профшколі), БОБИР – КУРЕНЮ В.Я., СЛОБОДЯНИК – (зараз не пам'ятаю), я говорив з ВІНОГРАДОВИМ Ю. Чи говорив про нашу організацію з ЮРКЕВИЧЕМ Ю. – не пригадую.

(Слово "центральної" приписав на звороті я).

Усе викладене в протоколі написав я власноручно і правдиво.

Микола ПАВЛУШКОВ

Оригінал. Машинопис.

ДА СБУ. – Спр. 67098-ФП. – Т. 70. – Арк. 20-23.

№ 10

Додатковий протокол допиту М.П.Павлушкова

21 липня 1929 р.

Маю подати відомі мені факти до виникнення і розвитку СВУ. Першим, що показало мені існування невідомого до того об'єднання української інтелігенції, були збори в помешканні С.ЄФРЕМОВА десь навесні р. 1922...

Трохи згодом, але здається того ж 1922 р., казав мені ЄФРЕМОВ, що тутешнє громадянство, яке не пішло на еміграцію, чекаючи втручання ззовні, і само гуртується між собою. Назви якогось об'єднання він мені не сказав. Знаю, що найчастіш тоді зустрічались з ЄФРЕМОВИМ і ДУРДУКІВСЬКИМ – ГОЛОСКЕВИЧ Г.К., ГРІНЧЕНКОВА М.М., ЧЕХІВСЬКИЙ В.М., ГАНЦОВ, ГЕРМАЙЗЕ, КОЗИЦЬКИЙ П.О., ГРЕБЕНЕЦЬКИЙ О.З., ВІНОГРАДОВ В.В., КОРОБЦОВ В.Г. Гадаю, що усі вони теж належали до того давнішнього об'єднання, але цієї моєї гадки не стверджують ніякі факти і вона є лише моє припущення...

...Ставало все ясніше, що ніякої зовнішньої допомоги Україні чекати нічого, треба готувати тільки свої сили, на їх тільки покладатись. Все частіше говорилося, що треба бути можливо обережним, якнайкраще додержувати конспірації. Висновком із цього всього сталася описана вже раніш у мене інструктивна розмова ЄФРЕМОВА зі мною, під час якої я дістав вказівки відносно зміни тактики в роботі СУМ'у. Ця зміна тактики відбивала й погоджувала провідну лінію СВУ в його керуванні діяльністю СУМ'у. Та й взагалі треба сказати, що всі зміни в об'єднанні старших громадян СВУ та в попередньому (невідомою мені назвою) одразу ж через ЄФРЕМОВА і мене позначалися й на роботі СУМ'у. Так було р. 1926, в осені р. 1927 та нарешті й 1928 р. Ті зміни описував я раніш, кажучи про діяльність СУМ'у...

Спеціально до самого мене звертався ЄФРЕМОВ, згадуючи за свою організацію, тільки даючи мені згадувані вже не раз інструкції щодо роботи СУМ'у (рр. 1926, 1927 і 1928). Ніколи не показував він мені й не розказував докладно ні про статут, ні про програму організації. Я знав тільки від нього, що раніш, до 1927 р., вони були аналогічні з СУМівськими. Знав, що структура тієї першої організації (до заснування СВУ), а потім і СВУ, так само була п'ятірками, що Київська п'ятірка ЄФРЕМОВА була центральною...

Тепер, підсумовуючи все сказане у мене про СВУ, скажу, що реальної якоїсь роботи цієї організації, крім описаних вже у мене зборів і розмов, я не знаю, ніколи мені не доводилося з нею зустрічатись. Та й взагалі я вважаю, як чув це і я від Єфремова, що основним завданням СВУ були не якась еконспіративна робота, а тільки об'єднання всіх культурно-українських сил і поширення серед них переконання, що всі вони, незалежно від партійних своїх переконань, повинні будуть підтримувати кожен національний уряд визволення з-під більшовиків України...

Додатково тільки скажу, що СВУ не об'єднало всі культурні українські націоналістичні сили. Правда, під самий кінець, восени р. 1928 сталося об'єднання і заширення між ЄФРЕМОВИМ і ГРУШЕВСЬКИМ (внаслідок посередницьких заходів ГЕРМАЙЗЕ), але чи увійшов сам ГРУШЕВСЬКИЙ до СВУ я напевне не знаю...

Рукопис. Оригінал.

ДА СБУ. – Спр. 67098-ФП. – Т. 71. – Арк. 1-19.

№ 11

Лист помічника начальника 1-го спецвідділу НКВС УРСР Буха до помічника начальника 1-го спецвідділу НКВС ССРСР Кузнєцова

9 січня 1940 р.

Просим сообщить результаты по делу ЕФРЕМОВА Сергея Александровича, 1877 года рождения, осужденного в 1930 г. по делу "СВУ" к 10 годам тюремного заключения со строгой изоляцией и направленного в Ярославский политизолятор.

Для сведения сообщаем, что в составе 1 спецотдела НКВД УССР хранится большая библиотека ЕФРЕМОВА С.А., как с ней поступить?

Пом. нач. 1 спецотдела НКВД УССР,
лейтенант госбезопасности
Начальник 2 отделения,
мл. лейтенант госбезопасности

БУХ

ВЛАСКО

Оригінал. Машинопис.

ДА СБУ. – Спр. 67098-ФП. – Контрольно-наглядова справа по кримінальній справі С.О.Ефремова. – Арк. 6.

№ 12

Лист помічника начальника 1-го спецвідділу НКВС СРСР Кузнецова до помічника начальника 1-го спецвідділу НКВС УРСР Буха

24 січня 1940 р.

Книги ЕФРЕМОВА Сергея Александровича сдайте в госфонд как бесхозные. ЕФРЕМОВ С.А. умер 31 марта 1939 г.

Пом. нач. 1 спецотдела НКВД СССР,
капитан госуд.безопасности
Зам. нач. 2 отд. 1 спецотдела НКВД,
лейтенант гос.безопасности

Кузнецов

Рагозин

Копія. Машинопис.

ДА СБУ. – Спр. 67098. – Контрольно-наглядова справа по кримінальній справі С.О.ЄФремова. – Арк. 7.

№ 13

Заява М.П.Павлушкова начальнику III відділу ББК Перцову

9 травня 1935 р.

Сегодня, 9.V.35 г., исполнилось ровно 20 месяцев со дня отправки меня из Ярославского полит.изолятора на о.Соловки.

Эти же 20 месяцев являются для меня месяцами абсолютно неожиданного, непонятного и, по-моему, совершенно незаконного лишения меня всякой связи с родными.

А ведь я в течение 4 ½ лет пользовался регулярной почтовой и личной связью с родными.

Арестован я в 1929 г. в Киеве и в 1930 г. осужден был Верх.Судом УССР по процессу СБУ.

И все время, – в предварительном заключении и после приговора, – беспрепятственно пользовался я перепиской и свиданиями.

Лишь перевод на Соловки необъяснимым образом прекратил это для меня.

Не будучи сам в состоянии объяснить происшедшее и мучась неизвестностью о своих родных, я всячески старался объяснить причины постигшего меня несчастья и добивался восстановления переписки.

Однак все мои попытки были безуспешны. Со стороны представителей местных соловецких властей я встречал лишь пустые обещания, грубейший обман и, слегка прикрытое сочувственными словами, фактическое издевательство.

Так было до 25.V прошлого, 1934 г., когда я, не выдержав, прибегнул к крайнему средству – голодовке. И вот, на 18-тый день голодовки, 10.IV.34 г. бывший начальник части Соловецкого отделения МАКЕЕВ сообщил мне, что

переписка мне запрещена.

Кем, когда и почему – не объяснялось.

Вы сами при посещении Соловков, когда я устно рассказал все это, поставили под сомнение соответствие действительности сообщенного мне МАКЕЕВЫМ.

Вы обещали выяснить это.

Одновременно Вы сказали мне обратиться к Вам лично с письменным заявлением, также обещая возможное содействие.

31.III.35 г. я написал такое заявление и, насколько мне известно со слов быв. нач. Соловецкого политизолятора "Саватьево" Шатырова, оно было им вручено Вам лично.

Сейчас я снова обращаюсь к Вам с той же просьбой: ликвидировать наконец это нетерпимое положение, восстановив для меня нарушенную без всяких с моей стороны поводов 20 названную переписку с родными.

Н.ПАВЛУШКОВ

Рукопис. Оригінал.

ДА СБУ. – Спр. 97098-ФП. – Контрольно-наглядова справа по кримінальній справі М.П.Павлушкова. – Арк. 20, 20 зв.

№ 14

Акт заступника начальника Адміністративно-господарського управління Управління НКВС Ленінградської області Матвеева

3 листопада 1937 р.

Приговор тройки УНКВД ЛО по протоколу № 83 от 9 октября 1937 года в отношении осужденного к ВМ ПАВЛУШКОВА Николая Павловича приведен в исполнение 3 ноября 1937 года, в чем и составлен настоящий акт.

Зам. нач. АХУ УНКВД ЛО,
капитан госбезопасности

МАТВЕЕВ

Машинопис. Оригінал.

ДА СБУ. – Спр. 97098-ФП. – Контрольно-наглядова справа по кримінальній справі М.П.Павлушкова.-Арк. 20.

№ 15

**Доповідна записка В.А.Балицького до ЦК КП(б)У
"Про ліквідацію контрреволюційної організації
української молоді в Києві"**

7 червня 1929 р.

В мае месяце т.г. в Киеве нами ликвидирована украинская контр-революционная организация молодежи под названием "СУМ" (Союз

Украинской Молодежи). Арестовано 13 человек студентов Киевского ИНО. Все арестованные в прошлом воспитанники украинской гимназии и 1-й Трудшколы в Киеве, которую возглавляет близкий к академику ЕФРЕМОВУ, учитель ДУРДУКОВСКИЙ.

Организацию возглавляли МАТУШЕВСКИЙ – сын бывшего петлюровского посла в Греции; ПАВЛУШКО – сын попа, – племянник ЕФРЕМОВА и др. Организация "СУМ" относится к 1925 году. Создана она была по типу пятерки, имела разработанную программу и устав. Деятельность организации сводилась к воспитательной работе среди своих членов, шовинистической агитации среди студенчества, изготовлению и распространению контрреволюционных прокламаций и листовок, подготовке террористических актов против руководителей партии и Советской власти.

При обысках у членов организации обнаружена пишущая машинка, на которой печатались листовки, револьвер "наган", купленный на средства организации для совершения террористических актов против ТРОЦКОГО (когда он еще был одним из руководителей партии) и ДЗЕРЖИНСКОГО.

Изготавливаемые организацией листовки разбрасывались в Киевских автокефальных церквах, текст их заимствован из "Літературно-Наукового Вісника" органа укр. фашистов во Львове, возглавляемый ДОНЦОВЫМ.

В процессе следствия по этому делу установлено, что организацию идеологически вдохновлял и направлял ее работу академик ЕФРЕМОВ.

Из показаний наиболее активных участников организации, как-то: МАТУШЕВСКОГО, НЕЧИТАЙЛО, СЛОБОДЯНИКА и др. устанавливается, что мысль о создании организации подана ПАВЛУШКО – ЕФРЕМОВЫМ. Предлагая на собрании организации ее название и систему пятерок, ПАВЛУШКО заявил, что ЕФРЕМОВ считает такую систему наиболее приемлемой, конспиративной и не громоздкой.

ЕФРЕМОВЫМ была одобрена также и программа организации, которая в основном сводится к следующему:

1. Украина должна быть независимой демократической республикой.
2. Во время переворота и в Первый период после него устанавливается диктатура партии, производящей переворот. После этого к участию в государственно-политической деятельности допускаются и др. партии.
3. Должна быть свобода слова, печати, собраний и вероисповеданий.
4. Старые украинские партии, сохранившиеся в эмиграции к руководству государством не допускаются, как оторвавшиеся от украинской действительности.

Один экземпляр этой программы был вручен ЕФРЕМОВУ по его просьбе, для использования в какой-то литературной работе. (Показания МАТУШЕВСКОГО, СЛОБОДЯНИКА, НЕЧИТАЙЛО и др.).

Установлено также, что шовинистической литературой, в частности журналом "Літерат. Наук. Вісник", организацию снабжал академик ЕФРЕМОВ.

Все изложенное взято из откровенных показаний арестованных участников организации МАТУШЕВСКОГО, НЕЧИТАЙЛО, СЛОБОДЯНИКА, БОБЫРЯ и др.

Арестованный ПАВЛУШКО, державший связь между организацией и ЕФРЕМОВЫМ, пока откровенных показаний не дает.

Считаем все-же твердо установленным, что 1) ЕФРЕМОВ оформлял политические настроения указанной антисоветской организации.

2) Снабжал ее контр-революционной литературой (ЛНВ), заведомо зная о том, что она предназначена для использования в антисоветских целях, и

3) Знал о существовании подпольной контр-революционной организации.

Сообщенные здесь сведения о содействии со стороны ЕФРЕМОВА подпольной контр-революционной работе приобретают особый интерес не только в связи с его выступлениями в "Діло", но и с имеющимися в нашем распоряжении документальными данными (фотоснимки его писем), относящимися к 1923 г. и свидетельствующими о том, что уже в то время ЕФРЕМОВ поддерживал тесные политические связи с активными эмигрантскими кругами.

ПРЕД. ГПУ УССР

(БАЛИЦКИЙ)

Машинопис. Оригінал.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2994. – Арк. 28-29.

№ 16

Додаткові матеріали "Про ліквідовану в Києві контрреволюційну організацію "СУМ", направлені з ДПУ УСРР до ЦК КП(б)У

11 червня 1929 р.

В докладной записке от 7/IV с/г. сообщалось о причастности академика ЕФРЕМОВА к ликвидированной в мае с/г. в Киеве Украинской к.-р. организации молодежи, под названием "СУМ".

Один из главных обвиняемых по этому делу ПАВЛУШКО, осуществлявший связь между организацией и академшсом ЕФРЕМОВЫМ, к тому времени еще откровенных показаний не давал.

В настоящее время от него получены показания, в которых он, подтверждая и дополняя сведения о существовании и деятельности организации, изобличает в участии в к.-р. работе академика ЕФРЕМОВА и преподавателя ДУРДУКОВСКОГО, близкого к ЕФРЕМОВУ.

По показаниям ПАВЛУШКО, организация к моменту ликвидации насчитывала в своем составе до 6-ти пятерок, из них одна была центральной пятеркой, которая руководила работой остальных.

Из моментов, изобличающих ЕФРЕМОВА и ДУРДУКОВСКОГО в допросе ПАВЛУШКО, наиболее существенны следующие:

1. ПАВЛУШКО передал ЕФРЕМОВУ один экземпляр напечатанной на пишущей машинке программы организации.

2. Еще в 1925 году ПАВЛУШКО передал ЕФРЕМОВУ один экземпляр размноженной им листовки за подписью "Союз борьбы за Самостійну Україну" – закордонное издание УНР.

3. В беседе с ПАВЛУШКО об убийстве Петлюры, академик ЕФРЕМОВ и ДУРДУКОВСКИЙ выражали недовольство тем, что украинская интеллигенция недостаточно активно реагирует на это убийство, и говорили о необходимости дать знать всей нации о смерти ее вождя, учиненной руками национального врага. Прodelать это ЕФРЕМОВ и ДУРДУКОВСКИЙ рекомендовали путем нелегального распространения произведений, посвященных памяти Петлюры.

Организация это осуществила в своей работе.

4. ПАВЛУШКО получал от ЕФРЕМОВА периодически контр-революционную литературу (Литер. Наук. Вісник) и систематически передавал ЕФРЕМОВУ, как свои к.-р. произведения, так и других членов организации.

5. В связи с состоявшейся в 1927 году в Софиевском соборе в Киеве нелегальной панихидой по Петлюре, ЕФРЕМОВ и ДУРДУКОВСКИЙ давали ПАВЛУШКО указания о том, чтобы на эту панихиду сошлось как можно больше людей, об использовании панихиды как демонстрации и для какого-либо выступления.

Как известно из ранее сообщенных сведений, организация распространила тогда в соборе больше 100 шт. листовок, посвященных памяти Петлюры.

6. ЕФРЕМОВ информировал ПАВЛУШКО о деятельности укр. эмиграции, в частности сообщал ему о том, что закордоном производятся сборы на памятник Петлюре.

7. В первом сообщении указывалось о том, что ЕФРЕМОВ оформлял к.-р. настроения среди украинской молодежи. Этот момент находит подтверждение в следующем месте показаний ПАВЛУШКО:

"В разговоре со мной, ЕФРЕМОВ сказал, что для того, чтобы добиться независимости Украины, нужно, отбросивши всякие партийные разногласия, создать единый национальный фронт. Необходимо создать среди украинской молодежи национальный союз, в который могли бы войти люди с различными политическими убеждениями".

После этой беседы с ЕФРЕМОВЫМ, ПАВЛУШКО и МАТУШЕВСКИЙ выработали соответствующую программу организации "СУМ".

Киевскому Окротделу ГПУ предложено арестовать ДУРДУКОВСКОГО.

Дальнейшее следствие продолжается с уклоном в сторону выявления не вскрытых еще пятерок и организации из "стариков", существование которой является вполне допустимым.

ПРЕД. ГПУ УССР

(БАЛИЦКИЙ)

Машинопис. Оригінал.

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2994. – Арк. 31, 31 зв., 32.

Підготували до друку
радник Голови СБУ з правових питань, генерал-майор юстиції
Володимир ПРИСТАЙКО,
доктор історичних наук
Юрій ШАПОВАЛ